BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Berdiyeva Muborak Baxtiyorovna
Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
muborak0489@gmail.com

Annotatsiya. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish haqida fikr yuritilgan. Talabalarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning kasbiy ahamiyatga molik maqsadlarning motivlari va qadriyatlarini bilish o‘quv jarayonida samarali ta’sir ko‘rsatishga imkon beradi va kasbni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishni ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: pedagog mahorati, ijodiy yondashuv, yaratuvchanlik qobiliyatlari, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari.

Annotation. Developing the creative competence of future elementary school teachers development was discussed. Knowing the motives and values of professional goals for improving the methodology of developing students' creative competence allows for effective influence in the educational process and ensures successful mastery of the profession.

Keywords: pedagogical skills, creative approach, creative abilities, primary school teachers.

Mamlakatimiz pedagog olimlarining bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bo‘yicha tadqiqotlarini, ta’lim tizimidagi mahalliy va xorijiy tajribalarni, bo‘lajak mutaxassislarni maxsus kasbiy tayyorlash bilan shug‘ullanadigan o‘qituvchilar bilan maqsadli suhbatlarni tahlil qilish asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bo‘yicha maxsus konsepsiya rivojlantirildi.

Konsepsiya quyidagi pedagogik tarkibiy qismlarning mohiyatini aniqlash bilan bog‘liq asosiy nuqtai nazar va ijodiy kompetensiyani shakllantirish usullarini aks ettiradi: motivatsion-qiymatli, tarkibiy, tashkiliy-faoliyat, nazorat-baholash, refleksiv-tuzatish. Ushbu komponentlarni ko‘rib chiqamiz.

Motivatsion-qiymatli component. Motivatsion-qiymatli komponent – bu ijodiy kompetensiyali mutaxassisni shakllantirishga qaratilgan ijodiy kompetentlikning dastlabki tizimini tashkil etuvchi tarkibiy qismidir.

Umumbashariy umuminsoniy qadriyatlarga, shuningdek, shaxsning o‘z-o‘zini takomillashtirish, o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘z-o‘zini tashkil etish, kasbda o‘z-o‘zini anglash kabi yangi qadriyatlarga qaratilgan bo‘lib, ular muhokama qilinadi, baholanadi, qabul qilinadi yoki rad etiladi.

Olimlarning nuqtai-nazarini har tomonlama tahlil qilar ekanmiz, o‘qituvchi fundamental va maxsus ijodiy tayyorgarlik doirasida talabalar faoliyatini kelajakdagi ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish va tartibga soluvchi vazifasini bajaradigan gumanistik ideallarga asoslangan qiymat yo‘nalishlarini tanlash qobiliyatlarini shakllantirishga yo‘naltiradi.

O‘qituvchining asosiy vazifasi bo‘lajak mutaxassisni “hayot uchun” standart bilimlar to‘plami bilan emas, balki bilimlarni qo‘llash, uni mustaqil ravishda olish, jamoada ishlash qobiliyatini shakllantirish, “Men – konsepsiya”ni va “Men va biz” pozitsiyasini standart bilimlar to‘plami bilan jihozlash, balki bilimlarni qo‘llash uchun barqaror ijobiy ehtiyojni yaratish hisoblanadi.

M.M. Potashnik va P.I. Pidkasistiyning takidlashicha, insonning har qanday faoliyati ushbu faoliyatdan oldin ijobiy natijaga muhtoj bo‘lib, unga erishish uchun jismoniy va ma’naviy harakatlar ma’lum darajada muvaffaqiyatga erishish uchun yo‘naltiriladi.

Maqsad – faoliyat natijasini baholashda eng muhim ko‘rsatkich bo‘lib, sifatli tavsiflangan va iloji bo‘lsa, to‘g‘ri miqdoriy loyihalashtirilgan modelning yutuqlarini aks ettiradi.

Ma’lumki, ijodiy qiziqish ma’lum miqdorda shakllanadi va ta’limning ichki motivatsiyasi hisoblanadi. O‘qituvchi o‘quv ishlarini bajaradigan har bir talabaning maqsadlari o‘quv faoliyati

maqsadlariga mos kelishini ta’minlashi zarur hisoblanadi.

Talabalarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning kasbiy ahamiyatga molik maqsadlarning motivlari va qadriyatlarini bilish o‘quv jarayonida samarali ta’sir ko‘rsatishga imkon beradi va kasbni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishni ta’minlaydi. Talabaning subyektiv pozitsiyasini shakllantirish, shaxsiy va kasbiy rivojlanishi motivlar faolligining namoyon bo‘lishi: qiziqish va yutuqlar, qiziqishning kelajakdagi kasbning ijodiy muammolarini hal qilishga tayyorligi va qobiliyatiga rivojlanishi tufayli amalga oshiriladi.

Zamonaviy, ijtimoiy-kasbiy faoliyatga yo‘naltirish; umumiy madaniy va huquqiy darajaga intilish; har xil turdagi motivlarni qo‘llab-quvvatlash sifatida mutaxassislik bo‘yicha mustaqil ravishda yangi bilim va ko‘nikmalarni egallash qobiliyati, motivatsion kompetensiyalar ijodiy kompetensiyali mutaxassisni shakllantirishning muxim omillaridan biri hisoblanadi.

Binobarin, motivatsion-qiymatli tayyorlik – bu talabaning muayyan sharoitiga, uning ichki holatiga qarab aniqlanadi. Motivlar, qadriyatlar, mavzu pozitsiyasi, tayyorgarlik darajasining rivojlanishini ta’minlash pedagogika oliy ta’lim muassasasi talabalarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish modelining barcha boshqa tarkibiy qismlarini amalga oshirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tarkibiy komponent: Ijodiy kompetensiyani shakllantirish dizayni tizim-faoliyat yondashuviga asoslangan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining bilimlari, ko‘nikmalari va shaxsiy fazilatlarini o‘zlashtirish va rivojlantirishni o‘z ichiga oladi va uning ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rnatadi. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘z ishida maxsus fanlarni o‘rganishda talabalarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi kerak, ya’ni ijodiy kompetentlikni shakllantirish modelini amalga oshirishda tarkibiy komponent sifatida ishlaydi va tuzilishi, ko‘rsatkichlari, vositalari va turlari to‘g‘risida bilimlarni o‘z ichiga oladi.

Ijodiy kompetensiya sohaga tegishli shaxsning ijodiy faoliyati hisoblanadi. Ma’lum bir sohaga tegishli ijodiy kompetensiyaning mazmuni mazkur lavozimning funksiyalari, hal qilinishi kerak bo‘lgan kasbiy vazifalarning tabiati va mazmuni bilan belgilanadi. Mutaxassisning kasbiy malakasi uning kasbiy faoliyatining mahsuldorligi va samaradorligini, kasbiy muvaffaqiyatini, o‘z-o‘zini anglash darajasini ta’minlaydi hamda uning ijodiy ta’lim darajasiga, kasbiy muhim shaxsiy fazilatlarga va kasbiy tajribaga bog‘liq holda rivojlanadi

Ijodiy kompetentsiya va oliy ta'lim muassasalarida rivojlanish masalalarini ijodiy yo‘l bilan boshqaradigan boshlang‘ich bo‘lajak o‘qituvchilarning joriy amaliyoti hisoblanadi. Jumladan, ular fanni rejalashtirishda ijodiy ta'limning mazmuni va mohiyatini bilishni istaydilar .

Bugungi kunda zamonaviy ta’limning asosiy muammolaridan biri bo‘lajak o‘qituvchilarga ularning ijodiy va shaxsiy rivojlanishida ijodiy, xolisona va ijodiy yordam berish hamda ijodiy fikrlovchilarni mehnatga tayyorlash hisoblanadi.

Eng yaxshi ta’lim usulini aniqlash, ijodiy faoliyat kasbiy kompetentsiya, ijodkorlik, nostandart fikrlash va xulq-atvor, qaror qabul qilish, tushunish va tajribani rivojlantirish kabi faoliyatni o‘z ichiga oladi.

Binobarin, bugungi sharoitda oliy ta’limning asosiy vazifasi bo‘lajak o‘qituvchilarni turli ta’lim dasturlari, darsliklar va muassasalar asosida mehnat qilishga tayyorlashdan iborat.

Tashkiliy-faoliyatli komponenti. Tashkiliy-faoliyatli komponent – ijodiy faoliyat vazifalarini hal qilish uchun bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, malaka va texnologiyalar to‘plamini o‘z ichiga oladi.

Motivatsion-qiymatli komponent bilan bog‘liq holda, bu ijodiy vazifalar turiga, talabalarning individual xususiyatlariga va ularning qiziqishlariga bog‘liq.

Tashkiliy-faoliyatli komponent ilmiy xarakter, ilmiy g‘oyalarni umumlashtirish, uzluksizlik, subyektivlik, o‘zgaruvchanlik, an’anaviy va innovatsion qadriyatlarni birlashtirish, rivojlanayotgan ta’lim texnologiyalardan foydalanish kabi didaktik tamoyillarni hisobga olgan holda fan va texnikaning yetakchi yutuqlariga qaratilgan.

Natijada, mutaxassisning ijodiy tayyorgarligi uchun tubdan yangi talablar shakllantirildi, ular ishning maqbul shakllariga yo‘naltirilgan bo‘lib, minimal vaqt davomida muhim ma’lumot blokini o‘zlashtirish, uni mustaqil izlash, natijani tahlil qilishga yordam berish va olingan

bilimlarni qo‘llashga imkon beradi.

Bo‘lajak mutaxassisning kasbiy kompetentligi kasbiy vazifalarni hal qilishda uning qadriyatlari bilan birlikda, ushbu faoliyat turiga shaxsiy qiziqishda namoyon bo‘ladi. Bunday faoliyatning qiymati xuddi zanjirga o‘xshab qurilganligida aniq bo‘ladi: kompetensiya – faoliyat – kompetentlik – kasbiy faoliyatni yangilash, ya’ni bilimlarni uzluksiz ta’lim jarayonida shakllantirish, tajriba orttirish, kasbiy kompetensiya darajasini oshirish. Natijada ijodiy kompetensiya shakllanadi.

Ijodiy kompetensiya – bu inson madaniyatining alohida sohalari nuqtai-nazaridan tahlil qilish va xarakat qilish, o‘z faoliyatiga yetarlicha yuqori darajada egalik qilish, ularning keyingi kasbiy rivojlanishini loyihalashtirish qobiliyati hisoblanadi. Tadqiqotimizdagi ijodiy kompetensiya bitiruvchining mutaxassislik uchun zarur bo‘lgan kasbiy vazifalarni hal qilishga tayyorligini aks ettiradi. Bu amaldagi standartning maxsus blokiga o‘xshash maxsus fanlar sikliga tegishli. Bunday fanlarni o‘rganishdan maqsad bilimlarni egallash va ijodiy faoliyatning aniq vazifalarini hal qilish qobiliyatlari, ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyati hisoblanadi.

Nazorat-baholash komponenti: Nazorat-baholash komponenti pedagogika oliygohi talabalarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning ishlab chiqilgan mezonlari, ko‘rsatkichlari va darajalari asosida olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni tashxislashni o‘z ichiga oladi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari amaliy mashg‘ulotlari sifatini nazorat qilish turlari

Nazoratning turi	Nazoratning maqsadi
Joriy	O‘qitishning har bir bosqichida bilimlarni o‘zlashtirish va mustahkamlash kuchini baholash; bilim va tajribani faollashtirish, bilim qobiliyatlarini rivojlantirish.
Bosqichli	O‘quv dasturining muhim qismini topshirish oxirida akademik yutuqlar darajasini baholash.
Yakuniy	O‘quv kursi davomida olingan bilim, ko‘nikma, malaka va qobiliyatlar tuzilishini baholash.

O‘zaro nazorat va o‘zaro baholash barcha bosqichlarda o‘z-o‘zini nazorat qilish va o‘z-o‘zini baholash oraliq natijalarni so‘zlash va kasbiy kompetentlikni shakllantirish darajasini aniqlash imkonini berdi.

“Baholash qobiliyati o‘z fikrlarini va boshqa odamlarning fikrlari, harakatlari va ishlarini rivojlantirishda tushunish imkoniyatini o‘z ichiga oladi. Baholash qobiliyati subyektiv munosabatlarni rivojlantirishning ijtimoiy sharoitida amalga oshiriladigan insonning o‘ziga, qarorlariga, tanloviga o‘zini o‘zi ta’minlash, o‘zini o‘zi boshqarish, o‘ziga ishonch darajasini ta’minlaydi”.

Baholash funksiyasi va teskari aloqa funksiyasini bajarish, nazorat sizga bilim va ko‘nikmalardagi bo‘shliqlarni bartaraf etish, fanlarni yanada o‘rganish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ijodiy kompetentli shaxsini rivojlantirishni rag‘batlantirish imkonini beradi. Binobarin, pedagogik oliygohda shakllangan bo‘lajak o‘qituvchilik faoliyatiga tayyorlik darajasi talabaning o‘z bilimlari, ko‘nikmalari va qobiliyatlarini subyektiv baholashi bilan belgilanadi.

Bizning nuqtai nazarimizga ko‘ra, bu talaba uchun ijodiy kompetensiyani shakllantirishning ijodiy darajasiga erishish uchun zarur bo‘lgan konstruktiv prinsip hisoblanadi.

Refleksiv-tuzatish komponent:

Refleksiv-tuzatish komponenti o‘z faoliyatini tushunish va uni baholash, kerakli tuzatishni ta’minlash va natija uchun shaxsiy javobgarlikni o‘z zimmasiga olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Ta’limda aks ettirish o‘qituvchi va talaba tomonidan o‘quv jarayonining samaradorligini va ularni takomillashtirishga qaratilgan o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholashni o‘z ichiga oladi.

Ijodiy kompetensiyani shakllantirishga refleksiv yondashuv o‘qituvchini o‘zini o‘zi tashkil

etish, individual va guruh ishlarida o‘z faolligi va mas’uliyatini oshirish bilan bog‘liq shakllar, usullar, o‘qitish vositalaridan foydalanishga yo‘naltiradi, bu esa, rejalashtirilgan va haqiqiy o‘quv jarayonini bir tizimga keltirishga imkon beradi.

Belgilangan pedagogik sharoitlarning haqiqatini aks ettiradi (innovatsion va ijodiy muhitni yaratish; o‘zini anglashga qodir shaxsning subyektiv pozitsiyasini shakllantirish; aks ettirish va o‘zini o‘zi tashkil etish; faoliyatning amaliyotga yo‘naltirilgan yo‘nalishini mustahkamlash; hisoblash tizimlari, axborot-telekommunikatsiya texnologiyalari(AKT) va tizimlaridan foydalanish; talabalarning o‘quv, ilmiy va kasbiy faoliyatini samarali boshqarish);

Tashkiliy-faoliyatli komponent – ijodiy faoliyat vazifalarini hal qilish uchun bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, malakalar va texnologiyalar to‘plamini o‘z ichiga oladi. Motivatsion-qiymatli komponent bilan bog‘liq holda, bu ijodiy vazifalar turiga, talabalarning individual xususiyatlariga va ularning qiziqishlariga bog‘liq.

Nazorat-baholash komponenti pedagogika oliygohi talabalarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish ning ishlab chiqilgan mezonlari, ko‘rsatkichlari va darajalari asosida olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni tashxislashni o‘z ichiga oladi.

Refleksiv-tuzatish komponenti o‘z faoliyatini tushunish va uni baholash, kerakli tuzatishni ta’minlash va natija uchun shaxsiy javobgarlikni o‘z zimmasiga olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Ta’limda aks ettirish o‘qituvchi va talaba tomonidan o‘quv jarayonining samaradorligini va ularni takomillashtirishga qaratilgan o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholashni o‘z ichiga oladi.

Pedagogik shart-sharoitlarning umumiyligi bo‘lajak mutaxassisning ijodiy kompetentligini shakllantirish va o‘z-o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan fazilatlari, qobiliyatlari va tayyorligini aniqlash jarayonini anglatadi.

ADABIYOTLAR:

1. G‘afforov, U.Z. (2019). Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetentsiyalarini rivojlantirish. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2, 78-82.

2. Berdiyeva M.B. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kreativ kompetentsiyalarini aniqlash. «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» № 2, Нөкис — 2023, 253-261 betlar

3. Qo‘ysinov O.A. Mustaqil ta’lim olish jarayonida talabalarning ijodiy tafakkurlarini shakllantirish. / Ta’lim jarayonida mustaqil tafakkur rivojlanishi: Resrublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDRU, 2005-y. - B. 98 - 99.

4. Berdiyeva M.B. O‘qituvchi kreativ kompetensiyasining o‘quvchilar kreativ fikrlashiga ta’siri. Uzluksiz ta’lim tizimida “Boshlang‘ich ta’lim mazmunini sifat jihatidan yangilash: muammo, yechimlar va rivojlanish istiqbollari mavzusi-dagi” Xalqaro ilmiy-amaliy konferensi-yasi.Guliston 2022yil,76-78betlar

5. Berdieva M.B. Mechanisms for enhancing the methodology of developing creative competence in future primary school teachers// Science and Innovation International scientific journal Volume 3, Issue 8 august 2024 ISSN: 2181-3337|scientists.uz 34-44 bet https://doi.org/10.5281/zenodo.13624427

6. Байденко В. И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) // Высшее образование в России. – 2004. – № 11.– С. 3–14.

7. Брякова И. Е. Критерии, показатели и стадии формирования креативной компетентности студен тов-филологов педагогического вуза // Известия Южного федерального университета. Педагоги ческие науки. – 2009. – № 1. – С. 163–173.